

Tydliggörande pedagogik

- handledning för småbarnspedagogiken

Varje barn behöver få känna en känsla av sammanhang för att kunna fungera optimalt. Vardagen, uppgifter och omgivningen ska vara begriplig, hanterbar och meningsfull.

Tydliggörande pedagogik handlar om att synliggöra och konkretisera information, instruktioner och aktiviteter. Vi vill genom visualiseringar skapa en miljö där barnet kan se vad vi menar. Detta arbetssätt underlättar för barnen att uppmärksamma, komma igång, komma ihåg, tolka, bearbeta och förstå.

När ska vi använda tydliggörande pedagogik?

Vanliga situationer som utmanar vardagen i daghem är övergångar i aktivitet, väntan, val, avslut, förändringar och nya situationer. Det är då vi ska använda oss av tydliggörande pedagogik och visualisera så att barnets vardag blir mer begriplig och hanterbar.

Att plötsligt börja med något nytt utan förberedelse är svårt för de flesta barn, för vissa är det extremt utmanande rentav omöjligt. Genom tydliggörande pedagogik vill vi förbereda barnen på förhand på vad som ska hända och skapa goda övergångar mellan aktiviteter.

En del barn har svårt att hålla fokus, exempelvis att lyssna och ta till sig information då det ges till en grupp. Andra barn kan ha svårt att hålla fokus på den aktivitet hen just nu håller på med. I dessa situationer är det till stor nytta att använda oss av tydliggörande pedagogik. En del barn är rädda för att misslyckas och säger ofta nej till obekanta aktiviteter och saker, detta för att de är inte är säkra på hur aktiviteten sker och om de klarar av den. Med hjälp av visuella stöd såsom scheman och andra bildstöd förklaras aktiviteten så att barnet har en möjlighet att föreställa sig vad den innebär. Visuella förklaringar hjälper till att minska osäkerheten hos barnet och minskar oro. Visuellt stöd vid valsituationer underlättar för barnet då barnet kan se och på så sätt minnas de olika utbuden.

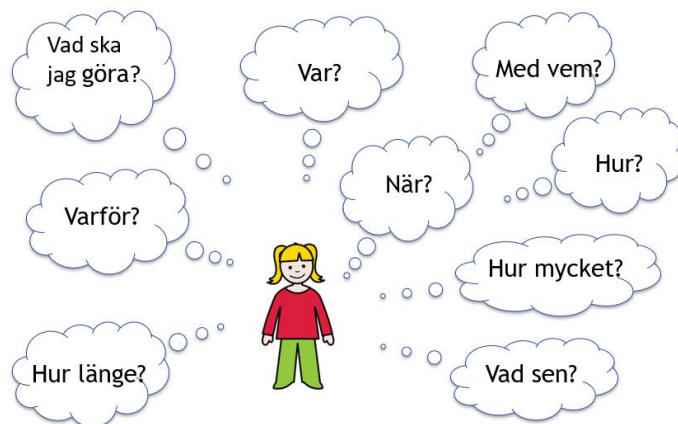
Syfte

Syftet med tydliggörande pedagogik är att stärka barnens självkänsla, självständighet och delaktighet. Då vi använder visuellt stöd förbättrar vi även vårt sätt att kommunicera, informera och skapa goda inlärningsmiljöer.

De nio frågorna

Vad är det vi i vardagen ska tydliggöra och visualisera? För att få svar på den frågan är det bra att utgå från de nio frågorna: vad, var, när, med vem, varför, hur, hur mycket, hur länge och vad händer efteråt. Då vi strävar efter att skapa en vardag var vi kan förmedla svar på dessa frågor kan vi underlätta barnens upplevelse av begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet i vardagen.

Det är bra om du i din kommunikation med barnen kan vara tydlig och säga vad du menar. Ta inte för givet att ett barn klarar av att läsa in information som du inte givit i stunden. Undvik meningar med ordet inte, säg i stället vad du förväntar dig att barnet ska göra. Ord som exempelvis "snart", "just", "om en liten stund" och "lagom" kan vara svåra att uppfatta, undvik därför dem.

Visuellt stöd

Visuellt stöd förstärker och förtydligar vårt verbala budskap. Visualiseringar består av olika visuella stöd som exempelvis symboler, bilder, tidsstöd, märkningar eller färger.

Det visuella stödet hjälper barnet att genom flera sinnen ta in information. Det är ett stöd för minnet. Den information vi ger barnet verbalt finns tillgänglig endast en kort stund, medan ett bildstöd finns att se på en längre stund. Det hjälper barnet exempelvis vid instruktioner och valsituationer. Bildstödet kan man se på om och om igen. Upprepade verbala påminnelser kan upplevas som tjatiga och påfrestande, en symbol däremot är däremot tyst och kan fungera som ett extra minne att se på när som helst.

Instruktioner kan vara svåra att ta till sig och förstå. Många barn har svårt att bryta ner informationen till överskådliga steg och sedan följa dem. Du kan stöda barnet genom att visualisera instruktioner med bilder, bryta ner instruktioner i överskådliga steg och visa hur länge barnet ska hålla på med aktiviteten.

Genom visualiseringar kan vi informera om vad som ska hända och förbereda övergångar mellan aktiviteter. När omgivningens förväntningar är tydliga är följden ofta att beteendeproblemen minskar.

Visuella hjälpmedel och metoder som kan användas inom småbarnspedagogiken. Du kommer få en kort beskrivning av dem i den här handledningen.

- Symboler och bilder
- Schema (för stunden, dagen eller veckan)
- Bildstöd vid aktiviteter och stöd för kommunikationen
- Färgkodning
- Ritprat och seriesamtal
- Sociala berättelser
- Tankekarta
- Skattningsskala

Symbolstödsverktyg

Symboler och bilder kan användas i många olika situationer för att tydliggöra kommunikation, förväntningar och miljöer. Användningen av bilder anpassas enligt barnens ålder och utvecklingsnivå.

Man kan använda sig av bilder man ritat själv, urklipp ur tidningar, foton eller symboler tillverkade med ett symbolverktygsprogram.

Papunet, Bildstöd.se och Widgitonline är webbtjänster med symbolstödsverktyg. Papunet och Bildstöd.se är kostnadsfria sidor, för att kunna ta del av Widgitonline behövs en licens.

www.papunet.net

www.bildstod.se

www.widgitonline.com

Tydliggörande miljöer

Den fysiska miljön runt omkring oss ger oss många olika sorters sinnesintryck. Allt för många intryck kan skapa oro och göra oss ofokuserade. En stökig och oorganiserad miljö med många spretiga intryck kan verka hämmande på barnets koncentration, sociala förmåga och inläring. I en miljö med många sinnesintryck är det svårt för ett barn att rikta fokus på det väsentliga. I daghem bör vi sträva efter att skapa miljöer som är lugna, tydliga och där barnet genom visuella hjälpmedel och strukturer kan se vad hen ska göra eller var saker ska vara.

En avskalad miljö gör det lättare för barnet att rikta sin uppmärksamhet mot det som är viktigt i stunden. Tänk på hur mycket tavlor, teckningar, informationslappar ni har upphängda. Skapa platser där barnens teckningar hängs upp och håll vissa ytor helt tomma. Reflektera över vad barnen ser då de ser ut genom fönstret. Är det lugna naturmiljöer eller hektisk trafik? Minimera störande synintryck genom att ha gardiner som är tunna eller som går att dra för vid behov. Man kan även ha frostad plastfilm eller gardinkappa för nedre delen av fönstret. Tänk även på detta om det finns fönster mellan rummen eller ut till hall och korridor.

Olika rum kan märkas med symboler vid dörren som visar vad som sker i rummen, märk även kansli, kök, förråd.

Att använda sig av färger för att markera är ett bra sätt att tydliggöra exempelvis tillhörighet, gränser och platser. Markera exempelvis leksakslådor med samma färg som hyllkanten är markerad med så är det lättare att lägga på rätt plats. Sittplatser på en bänk kan markeras, likaså skohyllor och annat ni kan tänkas behöva göra mer tydligt.

Hallen

Hur ser det ut då man kommer in i daghemmets hall? Även här är det viktigt med hur det är organiserat. Se över hur ni förvarar barnens kläder och skor. Här kan man med fördel använda sig av både symboler och färgkodningar på korgar, skåp och krokar. Vad bör finnas framme och hur förvaras exempelvis reservkläder och gummistövlar? Bildstöd där det framkommer vilka kläder barnet behöver enligt rådande väderlek och i vilken ordning stärker barnets självständighet i påklädningssituationer.

Använd er gärna även av principerna för tydliggörande pedagogik då ni ger information till föräldrarna. Vilken kanal använder ni för information på ert daghem? Skickas informationen via epost, digital plattform eller via

informationspapper? Information ges kanske även via informationstavlor i hallen. Gör dem då tydliga och avskalade så att man snabbt kan se vad som är väsentligt. Ha gärna en färgad ruta där viktig information finns. Se till att all information är aktuell. En tydlig veckoplanering där det kortfattat kommer fram veckans händelser, klockslag och om barnet behöver ha något med sig hemifrån utöver det vanliga rekommenderas.

Toalett

På toaletten kan bildstöd med sekvenser användas för hur man gör på toaletten och hur man tvättar sina händer. Man kan även markera med färgad tejp på väggen hur mycket toalettpapper som är lagom att ta.

Leken

Den viktiga leken kan lätt bli ett kaos. För att undvika det kan lekrum organiseras i olika sektioner för olika lekar, så kallade **lekstationer**. Vid de olika lekstationerna är det bra att det finns information (till exempel ett laminerat papper) där det framkommer vilken lek det är fråga om och hur många barn som kan delta i leken samtidigt. Visualisera antalet barn som kan delta genom ett visst antal inloggningsplatser. Barnen loggar in (och ut) på lekstationen med en lapp eller pinne med sitt namn/symbol. På detta sätt ser barnen hur många som kan delta i just den leken. Detta minskar även hoppandet mellan lekar, då det är mer tydligt för barnet vilken lek hen valt. Märk gärna utrymmet, gränsen med färgad tejp på golvet.

Var sak på sin plats är ett bra motto! Undvik öppna hyllor där det fritt plockas in leksaker. Införskaffa hellre skåp med dörrar eller ha leksakerna i lådor. Sätt upp symboler på skåpdörrar så att man vet vad som finns var. Märk även leksakslådor med symboler då är det lättare för barnen att plocka in i rätt låda.

Symbolstöd i leken

En **lekkarta** kan bestå av symboler på olika lekar. På detta sätt visualiserar du för barnen vilka alternativ det finns. En annan form av lekkarta kan vara ett visuellt stöd för en viss lek. Då samlar man symboler/begrepp som är centrala just i den leken. Placera gärna ut lekkartorna ut vid de olika lekstationerna. På så sätt finns stödet alltid nära till hands då det behövs.

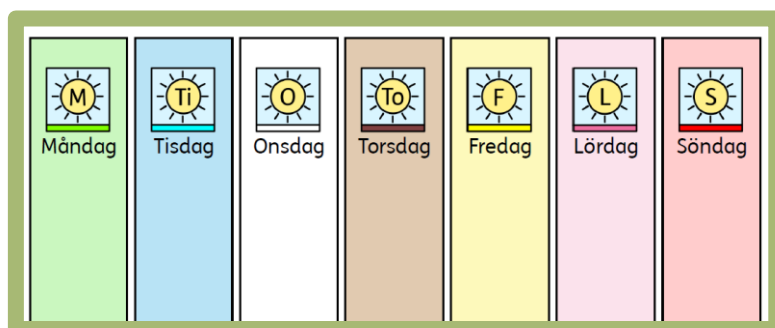
Aktivitetskartor kan göras för olika aktiviteter, exempelvis för att måla med vattenfärg, rörelsestud och pyssel. Dessa kan med fördel vara i storlek A4 så de är lättöverskådliga för barnen. En aktivitetskarta för pyssel kan bestå av begrepp som används i pysselstunder, exempelvis färgpenna, tuschpenna, lim, sax, glitter, de olika färgerna, men även beskrivande ord så som liten, stor, bra, dålig och begrepp som ”jag behöver hjälp”, ”jag vill inte” och ”jag är klar”.

En **sångkarta** underlättar för barnen att minnas olika sånger och underlättar val. Den kan hängas på väggen i samlingsrummet eller skickas runt bland barnen.

Schema

Ett schema kan bestå av saker eller bilder som visualiserar olika aktiviteter. Det kan bestå av endast två bilder som visar nu-sen eller ett mer övergripande schema med många bilder. Arbetsminnet stöds av att använda schema.

Ett **veckoschema** visar en hel vecka. Det är bra att använda de olika färgerna för dagarna, så hjälper det barnet att uppfatta veckostrukturen bättre. På schemat lägger man upp bilder som visar vad som händer och när det händer.

Ett **dagsprogram** visar dagens händelser och underlättar för barnet att förstå vad som ska hända under dagen. Efter en utförd aktivitet kan man ta ner bilden eller svänga den. På så sätt ser barnet vilken aktivitet som kommer som följande och hur mycket det är kvar av dagen. Ifall man inte plockar bort eller svänger bilderna kan man markera aktuell aktivitet med en flyttbar symbol exempelvis en pil eller en ram.

Det är viktigt att alla scheman är placerade lättillgängligt för både barn och personal. Olika scheman utformas utgående från barngruppen och enskilda barns behov. I en daghemsgrupp kan det finnas några allmänna scheman som kompletteras av enskilda scheman som är uppgjorda för specifika barn.

Det är viktigt att minnas att symbolstödet ska finnas där barnet finns. Det betyder att vi även behöver ha schema och symbolstöd tillgängliga exempelvis utomhus och vid utfärder. Då rekommenderas symbolstöd och schema som är i fickformat såsom i nyckelring eller ”dragspelsform”. Ett schema i dragspelsform får du genom att vika en remsa, på så sätt kan du visa önskat antal bilder per gång och vika bakåt de andra.

Visuellt stöd kan även användas för att visa hur något ska göras. Det kan vara ett schema över en viss aktivitet, exempelvis påklädning, handtvätt eller pysseluppgift. Så delar man upp aktivitetens olika moment och visualiserar dem stegvis med hjälp av bildstöd.

Stöd för tidsuppfattning

Tid och tidsåtgång kan vara svåra att förstå. Tidsuppfattning bygger på god föreställningsförmåga. Sträva efter en tydlig start och ett tydligt slut vid uppgifter, aktiviteter och lek. Ett barn kan ha svårigheter med att veta hur mycket hen hinner med på en viss tid eller när hen ska börja/sluta en aktivitet. Tidsindikationer och visuella ledtrådar kan användas för att tydliggöra hur länge en aktivitet varar. Exempelvis ”efter fem hopp från bänken ska...” eller ”vi sjunger de här fem sångerna”.

Bildstöd och tidsstöd både stöder och utvecklar tidsuppfattning och planering. Tidshjälpmedel hjälper barnet att se tiden. Med ett tidshjälpmedel blir tiden mer konkret.

Olika tidshjälpmedel:

Time timer är en klocka som man vrider upp på önskat antal minuter och barnet att ”se” hur lång tid det är kvar eller att tiden är slut, även om hen inte kan klockan. **Timglas** översätter abstrakt tid till konkret tid för barnet. Timglasen kan visa allt från 30 sekunder till 30 minuter. Sanden är färgad. En **Time tracker** tydliggör för barnet genom färgerna grön, gul, röd hur lång tid det är kvar. Lätt att programmera, från 1 minut till 24 timmar.

Det finns månadskalender som tydliggör dagarna för barnen genom att vara färgkodade. Färgerna på dagarna är bra att använda samma på dagscheman.

Almanackan Mitt År är en almanacka med en vecka per uppslag. Ni fyller själv i datum och kan skriva, rita eller använda bilder. Även här är det olika färger på dagarna för att underlätta orienteringen.

Ritprat, seriesamtal, sociala berättelser, skattningsskalor och tankekartor

Genom att rita aktiviteter och händelser som varit eller ska komma förtydligar och förklarar man händelser, ett visuellt strategistöd. Det som skedde eller ska ske ritas och beskrivs så att barnet får hjälp med att se sammanhang och händelsekedjor. Vuxna kan genom dessa visualiseringar logiskt beskriva sina tankar och förväntningar. Vi kan förtydliga situationer, vanor, rutiner och framför allt förändringar med hjälp av att rita. Det är ett utmärkt verktyg för att förklara svåra situationer, förtydliga sociala mönster och beskriva olika beteenden. Visualiserade samtal ger insikt om orsak - verkan och kan beskriva oskrivna regler och sociala normer.

Ritprat, seriesamtal och sociala berättelser ska vara ett stöd för barnet för att få större förståelse för olika situationer. En hjälp till självhjälp utan pekpinna och förmaningar.

Ritprat

Ritprat är visuellt stöd till talet. Man ritlar enkla figurer samtidigt som man samtalar med barnet. Man kan med fördel involvera barnet i ritandet och båda ritlar i ett samtal. Denna metod är lämplig att användas då man förklarar något, förbereder aktiviteter eller utreder situationer som varit. Tanke- och pratbubblor kan användas för att visa vad människor tänker, säger eller känner. Ritprat är situationsbundet och en enkel metod att ta till, det enda som behövs är en penna och ett papper.

Seriesamtal

Då det visuella stödet till talet tydliggörs i sekvenser eller i ordning liksom serierutor talar man om seriesamtal. Liksom i ritprat räcker det att man håller sig till enkla streckgubbar och figurer. Seriesamtal används så att man på ett snabbt och enkelt sätt vill visualisera händelseförlopp och sätta händelser i ett sammanhang.

Sociala berättelser

En social berättelse är en kort skriven berättelse, gärna med bildstöd, som handlar om och förklarar en situation eller aktivitet. Berättelsens huvudperson kan vara barnet själv eller annan person eller figur att identifiera sig med. Sociala berättelser består av tre delar:

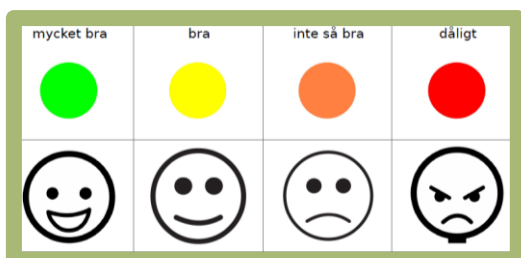
- 1) beskrivande meningar (berättar, förklarar och ger en objektiv syn på situationen)
- 2) perspektiva meningar (beskriver barnets och andras tankar, känslor och upplevelser i situationer)
- 3) direktiva meningar (förklarar hur barnet kan agera i situationen).

Sociala manus är en förenklad variant av sociala berättelser där fokus är på den direktiva meningen. Sociala manus kan vara en bildsekvens eller nerskriven mening.

Sociala berättelser och sociala manus kompenserar svårigheter i kommunikation, föreställnings- och problemlösningsförmåga. De ger redskap för bättre insikter och känslohantering.

Skattningsskalor

Att använda olika typer skattningsskalor kan hjälpa barnet att uttrycka sig och framför allt sina känslor. Skalorna kan graderas med siffror eller färg eller symboler som till exempel glad, ledsen, arg eller en enkel variant med endast tumme upp och tumme ner för bra och dålig.

Tankekartor

Att använda sig av tankekartor är ett enkelt sätt att åskådliggöra information, det är en karta över dina idéer och tankar. Tankekartor har en naturlig organisationsstruktur som utgår från ett centrum, ett startbegrepp och strålar ut genom linjer, symboler, färger och bilder på ett enkelt sätt. Genom en tankekarta kan vi förklara sammanhang och dela upp information i olika steg. Vuxna kan använda sig av tankekartor för att visa hur ord och begrepp hör samman. Metoden lämpar sig även att användas av barn. En tankekarta hjälper barnet att kategorisera begrepp, underlättar arbetsminnet och ger en bra struktur för återberättande.

Att anpassa visuellt stöd

Det är viktigt att minnas att alltid utgå från barnets behov av stöd och anpassa stödet därefter. Det innebär att vi ofta arbetar med olika former av visuellt stöd i vardagen. Lyhördhet och kreativitet är viktiga ingredienser i arbetet. Våga prova på och våga anpassa!

Källor:

Få familjen att funka. Tydliggörande pedagogik i vardagen. Edfelt, Sjölund, Jahn, Reuterswärd. Natur & Kultur. 2021.

Tydliggörande pedagogik i förskolan. Edfelt, Sjölund, Jahn, Reuterswärd. Natur & Kultur. 2019.

Hantera, utvärdera, förändra, med lågaffektivt bemötande och pedagogik. Elven, Sjölund. Natur & Kultur. 2018.

Bildstöds materialet är gjort med Papunets bildverktyg. www.papunet.net

Vill du veta mera kring specialpedagogiska metoder och arbetsätt?

Lärum är en del av FDUV (www.fduv.fi) och vi erbjuder våra handledningstjänster åt alla som har nytta av anpassade läromedel och metoder, lättläst material och hjälpmedel i inläringen.

Lärums pedagogiska planerare finns till för dig! Kontakta oss gärna!

I vår materialbank hittar du kostnadsfritt material du kan använda för eget bruk.

www.larum.fi

Faktaböcker, tidshjälpmedel och sinnesmaterial hittar du i vår webbshop <https://shop.larum.fi/>

Bearbetning: Nina Rosenblad
ISBN 978-952-7099-48-3
2022. Lärum-förlaget Ab

LÄRUM

SPECIALPEDAGOGISKA
LÄROMEDEL
OCH MATERIAL
PÅ SVENSKA I FINLAND